

יין מבושל

פתיחה

בשיעורים האחרונים, עסקנו ביסודות איסור יין נסך. כפי שראינו, חכמים הרחיבו איסור זה, ואסרו גם 'סתם יינם' של גויים. נזכר כי בגמרא עולים שני יסודות שונים מדוע נאסר סתם יינם:

1. חשש שמא היין נוסך לעבודה זרה - הרחבה של איסור יין נסך (דף כט).
2. משום בנותיהן (דף לו). כפי שנראה בהמשך הפרק, חכמים גזרו סדרת הרחקות שיוצרות הבדלה בין היהודים ובין הגויים כדי שלא יבוא לידי נישואי תערובת וקירבה לעבודה זרה. שתיית יין ביחד עם הגויים הינה חלק מקרבה חברתית שחכמים רצו למנוע וזאת על ידי שימת חיץ בעניין זה.

הראשונים, נחלקו מהו הטעם העיקרי לאיסור סתם יינם בשתייה והנאה:

- הטעם העיקרי לאיסור הינו משום בנותיהם, והגדרים נקבעו כמו יין נסך (ראה בדברי הרמב"ן לו, תוס' ר"ד כט:).
- האיסור נובע מחשש שמא היין נוסך על גבי המזבח (ראה רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק יא).
- מדובר על שתי תקנות שנאמרו אחת על גבי השנייה, ושני הטעמים עומדים בבסיס ההלכה (תורת הבית לרשב"א בית ה).

בשיעור השבוע נעסוק בדין יין מבושל¹, וכפי שנראה בהמשך, שאלת טעם איסור סתם יינם משמעותית לעניין זה. ההשלכה העיקרית של דין יין מבושל לימינו נוגעת ליין מפוסטר שמצוי מאוד בימינו.

היתר יין מבושל

"אמר רבא, הלכתא: יין מזוג - יש בו משום גילוי ויש בו משום יין נסך, **יין מבושל - אין בו משום גילוי ואין בו משום יין נסך**" (ב:).

הגמרא חוזרת מספר פעמים (כט: - ל:) על ההלכה כי אין בין מבושל איסור משום גילוי ומשום יין נסך. מהו הטעם של הגבלה זו?

1. כיוון אחד מובא בדברי הגמרא (כט:): האומרת כי מדובר בדין מציאותי - הגויים אינם מנסכים יין מבושל - "אי אינסוכי לא מנסכי". בצורה דומה מפרש המאירי, כי אין דרך הגויים לנסך יין מבושל הואיל ובטל חינו ואינו ראוי לעבודה זרה.

2. הסבר אחר בטעם ההלכה כותב הרמב"ם -

"אין מתנסך לעכ"ם אלא יין שראוי להקריב על גבי המזבח. ומפני זה כשגזרו על סתם יינם וגזרו על כל יין שיגע בו שיהיה אסור בהנייה לא גזרו אלא על היין הראוי להתנסך, לפיכך יין מבושל של ישראל שנגע בו העכ"ם אינו אסור ומותר לשתות עם העכ"ם בכוס אחד, אבל יין מזוג ויין שהתחיל להחמיץ ואפשר שישתה אם נגע בו נאסר" (מאכלות אסורות פ"א, הלכה ט).

דברי הרמב"ם הללו, מעלים תמיהה גדולה. מדוע גדרי יין נסך תלויים בדבר שהוא בקדשי ישראל?

נראה כי ניתן להסביר את ההגיון בדברי הרמב"ם במספר דרכים:

- א. היין הכשר למזבח הינו יין טוב. כפי שאנו לא מקריבים יין גרוע, ככה גם הגויים.
- ב. לא מעניין אותנו אם גוי יחליט להקדיש משהו שאינו ראוי. רק דברים שהם חשובים נאסרים מבחינה הלכתית משום עבודה זרה.

3. הרמב"ן חולק על פירוש הרמב"ם ומקשה שתי קושיות: א. סתם יינם אסור משום בנותיהם (כפי שהזכרנו לעיל זאת שיטתו), ואם כן אין קשר ליין הקרב על גבי המזבח. ב. גם אם סתם יינם נאסר משום יין נסך, הבעיה הינה מה הגויים מנסכים, ולא מה אנו מקריבים על גבי המזבח!

לאור זאת מסביר הרמב"ן כי ההיתר הנ"ל נובע מן העובדה הפשוטה שטעמו של יין מבושל נשתנה לגמרי. סיוע לדבריו הוא מביא מדברי הירושלמי על משנתנו שם נאמר:

"רבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי: החד והמר והמתוק אין בהן משום גילוי ולא משום יין נסך. רבי סימון מפרש: החד - קונדיטון, המר - פסיתטון והמתוק מהו? חמרא מבשלה..."

4. שיטה רביעית בפירוש דברי הגמרא מופיעה בדברי הרא"ש. הרא"ש תמה כיצד העובדה שהיין רתח מונעת את הבעיה של חיתון עם בנות הגויים? נקודת המוצא של קושיית הרא"ש היא שהאיסור נובע מחשש בנותיהם ולכן לא ברור לו מה פותר הבישול. בעקבות כך הרא"ש מציע הסבר אחר:

"ואפשר, לפי שהמבושל אינו מצוי כל כך, ומילתא דלא שכיחא - לא גזרו ביה".

לפי הרא"ש אין סיבה עקרונית להיתר יין מבושל, ומצד הדין אין הבדל מהותי בינו ובין יין רגיל. רק מכיוון שהיין אינו שכיח חכמים לא גזרו לגביו. כמובן שלשטיה כזו יכולה להיות נפקא מינה רבה לימינו, ובכך נדון בהמשך.

1 בעניין יין מבושל ישנו מאמר מפורט של הרב שמואל דוד - "יין מפוסטר - סתם יינם?" בתחומין יד. כמו כן בעניין זה הופיע כבר בבית המדרש הווירטואלי [סיכום שיעור של מ"ר הרב ליכטנשטיין](#). חלק מהמקורות והדיונים מטבע הדברים דומים ואף זהים, אך בחלק מהדברים הלכנו בכיוונים קצת שונים.

הגדרת בישול בין

בהגדרת יין מבושל מצאנו שלש שיטות עיקריות בראשונים:

1. בשם הגאונים (רמב"ן, רשב"א, מאירי ועוד) מובא שברגע שהיין רותח, גם אם אין השפעה מיוחדת על היין, אזי הוא נחשב כמבושל.

2. אפשרות נוספת מובאת בדברי הרמב"ן לאור הירושלמי בתרומות. הירושלמי מגדיר מה נחשב יין מבושל ואומר כי כל מקרה בו היין נתמעט ע"י האור, נחשב כיון מבושל. מדבריו עולה כי הרתיחה אינה המשמעותית, אלא העובדה שהחימום מיעט את כמות היין ושינה אותו.

3. הרמב"ם בהלכות איסורי מזבח מגדיר בצורה שונה מהו יין מבושל (וכפי שראינו ההגדרות של יין מבושל בבית המקדש זהות להגדרת יין מבושל ביין נסך):

"ואלו הן היינות הפסולין לגבי המזבח: המתוק והמעושן והמבושל באש או בשמש או **שנסתנה טעמו בבישול**, אבל יין שמחממין אותו בשמש ולא נתנה בו טעם בישול... כל אלו היינות לא יביא לכתחלה ואם הביא כשר" (פ"ו, הלכה ט).

הרמב"ם מגדיר יין מבושל כיון שנסתנה טעמו מחמת האש. דברי הרמב"ם דומים קצת לדברי הרמב"ן לעיל אולם בעוד שעבור הרמב"ן שינוי היין הוא טעם ההיתר, לרמב"ם זוהי הגדרת הבישול.

הראשונים מתייחסים בעיקר לשתי השיטות הראשונות ונחלקו כיצד להכריע. הרשב"א טוען שאין מחלוקת במציאות בין הרמב"ן ורב האי, וקבלת הגאונים תכריע. לעומת זאת, המאירי פוסק שיש להחמיר כרמב"ן, ויש צורך במיעוט יין. המאירי מקשר את דברי הרמב"ן בהגדרת בישול לטעמו בהיתר יין מבושל- יין מבושל זה יין שנסתנה טעמו ומראהו, ובעקבות כך אין חובת ניסוך עליו.

מחלוקת זו ממשיכה גם בפסיקת ההלכה: השו"ע (סי' קכ"ג, הלכה ג) כותב- "...ומאימתי נקרא מבושל, משהרתיח ע"ג האש"- כשיטת הגאונים. אך השו"ע בס"ק ז פוסק כרמב"ן- "דהיינו שיתמעט ממדתו ע"י רתיחה...".

יין מפוסטר

הרבה מהיינות כיום עוברים תהליך פסטור. יין מפוסטר זה יין שעובר תהליך של חימום בלמעלה מ- 70 מעלות, אך אינו עובר רתיחה, דהיינו אינו מגיל לחום של 100 מעלות. בעקבות כך יין זה אינו נפסד ממידתו ואינו משנה את טעמו בצורה ניכרת, אך עובר תהליך שמשנה את שמו. לאור כך עולה השאלה האם דין יין מפוסטר כיון מבושל ואין בו חשש של יין נסך, או שמא דינו אחרת?

שאלה זו קשורה בצורה ישירה למחלוקת שראינו בין הרמב"ן והגאונים בהגדרת יין מבושל, וכן קשורה לטעם ההיתר ביין מבושל. כמובן שלאור טעם הרא"ש שלא גזרו על יין מבושל

היות והוא לא שכיח, יש לבחון האם במקרה שהיין כה שכיח שייך לגזור משום בנותיהם².

הרב משה פיינשטיין (אגרות משה י"ד ח"ג סימן לא) מחדש שניתן להשוות את גדרי בישול ביין נסך להגדרת בישול בדיני שבת:

"... והנה מעצם הדין **כשנתבשל כחום שהיד סולדת בו הוא בדין בשול**³ דכן הא מצינו אף כשהוא להקל בשבת דהא איתא במג"א (שי"ח י"ב) שאף שיש בשול אחר בשול כל זמן שהיד סולדת מיקרי רותח ואין בו משום בשול מה שיתוסף חום אף לרתיחה. וא"כ גם למה שאמרו מבושל אין בו משום יין נסך נמי ודאי הוא במדה זו דיד סולדת".

הרב פיינשטיין מסביר בהמשך תשובתו שהגדרה זו נכונה גם לשיטת השו"ע, מפני שבמקרה זה היין מתחסר ממידתו.

הגרש"ז אורבך (מנחת שלמה ח"א סימן כה) מביא בשם האור זרוע שיש צורך בבישול גמור, ובעקבות כך מפקפק בהיתר יין מפוסטר. עיקר השגותיו נובעות מתוך ההבנה שסיבת היתר יין מבושל הינה מפני שהשתנה טעמו, וביין מפוסטר אין כלל שינוי טעם (אלא שינוי כמותי), ואף דואגים לכך שלא ישתנה טעמו. למסקנה הוא מכריע כי:

"אשר על כן נראה דמ"ש בשו"ע דמשהרתיח על האש לא נאסר במגע עכו"ם, **מיייר דוקא בכה"ג שמראה היין נשתנה מחמת הבישול** ולכן אמרין דכיון שניכר הנכרי יודע שזה מבושל ולכן אין לחשוש למגעו. אבל בכה"ג דליכא שום שינוי ואי אפשר כלל להכיר אם זה מבושל או לא, מהיכ"ת לא נחשוש לנסך במגעו אפי' אם הנכרי יודע שנעשה בו פיסטור להמית את החיידקים..."⁴.

הרב עובדיה פוסק להלכה כרב פיינשטיין אך מטעמים אחרים (יביע אומר ח"ח י"ד סימן טו). בניגוד להבנת הגרש"ז הוא סובר שהשיטה הפשוטה היא שמספיק רתיחה כל שהיא, ולכן הוא חולק על הגרש"ז ומסביר שלהלכה מספיק רתיחה אחת רגילה בלי שום שינוי ביין. כמו כן לשיטתו אין לנו להוסיף על גזירות חז"ל שלא גזרו, ודבר זה נכון גם לגבי מקרה זה. הרב עובדיה מביא גם את דברי הרב אלישיב וחולק עליו:

"והן עתה ראיתי להגר"ש אלישיב נר"ו בחוברת נתיבות הכשרות (אלול תשנ"ב עמוד יג) שכתב, שאם אמת נכון הדבר שרוב היינות מפוסטרים, וכך הוא הסדר הרגיל והמקובל כיום בייצור היין, יש לדון אם על ידי הפיסטור נשתנה דינו להיות כדין יין מבושל שאין בו

2 במקרה זה ניתן לומר שהואיל וחז"ל לא גזרו בימיהם אין אנו יכולים לחדש גזירות מדעתנו. אך בגזירה זו אנו מוצאים שהטעם נשאר שייך אך בימי חז"ל לא גזרו מכיוון שהמציאות הייתה שונה. במקרה זה הטעם נשאר אך גדרי התקנה צריכים להשתנות, והשאלה האם ניתן להוסיף לגזירה מקרים אלו. כפי שנראה בעניין זה חלקו האחרונים, וכמו כן בשיעור נפרד נרחיב בעניין זה.

3 במאכל קל להגדיר מהו בישול וזה דבר הנראה בעין. אך הגדרת בישול בנוזל הינה בעייתית, ולעניין הלכות שבת אנו מגדירים בישול כחימום מעבר לשיעור יד סולדת.

4 נראה כי הרא"ל בשיעורו נוטה לשיטת הגרש"ז וסובר להחמיר ביין מפוסטר שנגע בו גוי.

לכאורה שאלה זו תלויה בשאלת טעם היתר יין נסך: לשיטות שסוברות שחשש בנותיהן לא קיים (לא שכיח וכו') אז עקרונית יין מבושל הוא יין, אלא שלא גזרו עליו. אך, אם מבינים שיש פגם ביין עצמו (כמו שיטת הרמב"ם) אז יתכן וברכתו תהיה שונה מדין רגיל.

בעניין זה נזכיר את סוגיית הגמרא במסכת בבא בתרא:

"ת"ר: אחד שכר תמרים, ואחד שכר שעורים, ואחד שמרי יין - מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו. אחרים אומרים: שמרים שיש בהם טעם יין - מברך עליהן בורא פרי הגפן. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: אין הלכה כאחרים... אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: **אין אומרים קידוש היום אלא על היין הראוי לינסך על גבי המזבח.** למעוטי מאי? ...ואלא למעוטי יין קוסס, מזוג, מגולה, ושל שמרים, ושריחו רע...." (צו:צז).

הגמרא עוסקת בדין קידוש על יינות שונים, אך אינה מזכירה במפורש את דינו של יין מבושל. לאור גמרא זו הרמב"ם מבין שאין לעשות קידוש על יין מבושל היות ואינו ראוי למזבח:

"אין מקדשין אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח, לפיכך אם נתערב בו דבש או שאור אפילו כטיפת החרדל בחבית גדולה אין מקדשין עליו, כך אנו מורין בכל המערב, ויש מי שמתיר לקדש עליו ואומר לא נאמר היין הראוי לנסך על גבי המזבח אלא להוציא יין שריחו רע או מגולה או מבושל שאין מקדשין על אחד מהן.

השגת הראב"ד: א"א ואמת הוא זה וכן מפורש בירושלמי שמקדשין ביין קונדיטון" (הלכות שבת פכ"ט, יד).

הרמב"ם עקבי לשיטתו, ואינו מחלק בין קידוש, נסך וברכה.

סיכום הדיון בראשונים, מובא בדברי הטור

"ועל יין מבושל רבו הדעות הרב ר' שמעיה כתב בשם רבינו שלמה שמברכין עליו שהכל וכ"כ הרב ר' יצחק ג' גיאות... וכ"כ רב האי וכיון שנתן האור תחתיו והרתיח אין בו משום גילוי ולא משום יין נסך ואין אומרים עליו קידוש היום. ואינו נראה לבעל העיטור דלא גרע מקונדיטון דאיתא בירושלמי שיוצאין בו בפסח יד' ד' כוסות וכ"כ ר"ת ור"י שמקדשין על המבושל ולזה הסכים א"א ז"ל..." (או"ח סי' רע"ב).

כפי שהסברנו לעיל, מחלוקת הראשונים תלויה בחקירה מהו מעמדו של יין שבושל- האם הוא לא נחשב כיון, נחשב כיון פגום, או לחילופין הוא יין אבל בדין יין נסך יש סיבות אחרות שלא גזרו (לא שכיח), או יין בעל שם שונה.

להלכה, השר"ע מביא מחלוקת בעניין זה אך לפי כללי הפסיקה משמע שניתן לקדש על יין זה:

"מקדשין על יין מבושל ועל יין שיש בו דבש, וי"א שאין מקדשין עליהם. הגה: והמנהג לקדש עליו אפילו יש לו יין אחר רק שאינו טוב כמו המבושל או שיש בו דבש" (או"ח רע"ב, ח).

משום יין נסך. והעלה להחמיר, דכל כה"ג שבטרים נגמרה עשיית היין מפסטרם אותו י"ל שנאסר במגע עכו"ם. וארכביה אתרי ריכשי, א) ע"פ דברי הרא"ש שכתב, שאפשר שההיתר של יין מבושל הוא משום שאינו מצוי כל כך, ומילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן. ולפ"ז בזמנינו שנשתנו סדרי עשיית היין, וכמעט כל היינות מפסטרם אותם, הרי נופל הטעם שהיה מילתא דלא שכיחא, ולכן נאסרים במגע עכו"ם. ב) ע"פ מ"ש בתורת הבית בשם הרמב"ן, שההיתר של יין מבושל משום שנשתנה שמו וטעמו וריחו, והרי היין המפוסטר שם יין עליו, וגם לא נשתנה טעמו וריחו, הילכך יש לאוסרו במגע עכו"ם. עכ"ל. **ואין דבריו מחוורים,** ובמאי דסליק אפתח, שהרי הגאונים והרשב"א והר"ן וסיעתם ס"ל **שיין מבושל נקרא משהרתיח היין ע"ג האש,** וכן פסק מרן הש"ע, ולא הצריכו שינוי שם וטעם וריח, וכן הלכה רווחת, כפסק מרן שקבלנו הוראותיו, ודלא כד' הרמב"ן. וגם טעמו של הרא"ש דאפשר דהוי מילתא דלא שכיחא, אינו מוסכם משאר פוסקים, ואפי' בנו הטור לא הזכיר טעמו כלל, וכתב הט"ז, דה"ט משום שאפי' הרא"ש לא כתב כן אלא בדרך אפשר....".

הרב עובדיה מוסיף בסוף דבריו שבדיעבד אין לאסור כי 'התורה חסה על ממונם של ישראל', ובכך מצטרף לאגרות משה שכתב להקל (כך גם בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סא, וכן פסק הרב גורן)⁵.

לסיום פרק זה, נעיר שתי נקודות נוספות לפיהם יש מקום להקל לכל השיטות בהרבה מהמקרים:

שאלה כללית בדין יין נסך וסתם יינם הינה האם יש שינוי בהלכות אלו בימינו. המציאות כיום היא שרוב הגויים לא מנסכים יין לעבודה זרה, ובנוסף ראינו בשיעורים בתחילת המסכת כי ישנה שאלה האם הגויים בימינו עובדי עבודה זרה או אוחזי מעשי אבותיהם בידיהם. מצאנו שחלק מהראשונים כתבו להקל בסתם יינם ובמגע של גוי ביין ישראל ולאוסרו בשתייה בלבד ולא בהנאה⁶.

נקודה שנייה נוגעת לשאלה האם יש לחשוש ליין של מחלל שבת בפרהסיא כיון גויים. בעניין זה עסקנו בשיעור בעניין מעמדו של מי שאינו שומר מצוות. אם נצרף את כל הדברים שהובאו בשיעור, נראה כי גם המחמיר מלשותות יין מפוסטר שנגע בו גוי, לגבי מגע של יהודי אין לחשוש כלל.

ברכה על יין מבושל

בשיעור זה ראינו את הבחנה בין יין מבושל ובין יין רגיל בנוגע לדין יין נסך. להשלמת הדיון נעיר על השלכה נוספת של ייחוד יין מבושל והיא האם ניתן לברך בורא פרי הגפן על יין מבושל.

5 הרב גורן פרסם שני מאמרים בנושא זה בהצופה בתגובה לפסקו של הגרש"ז- יד תשרי תשנ"ג, ג חשוון תשנ"ג.

6 בעניינים אלו נרחיב בשיעור נפרד במקומו במסכת, וכרגע נפנה לחלק מהמקורות במסכת- תוספות נז, ד"ה לאפוקי; תוס' ר"ד מז, ד"ה תינוק; מאירי נז, א ד"ה ישמעאלים. יתכן ולשיטת הרא"ש שאיסור בנותיהן נוגע רק לסתם יינם יש מקום להקל גם לשתות יין שנגע בו גוי- ראה רא"ש כז, ד"ה ולעניין.

כיום כפי שכבר הזכרנו רוב היינות מפוסטרים. להלכה נראה כי ניתן לצרף מספר שיטות להקל בנוגע לקידוש:

1. פסיקת השו"ע והרמ"א שמקדשים על יין מבושל.

2. השיטות הסוברות שיין מפוסטר אינו נחשב יין מבושל.

3. ניתן לחלק בין הגדרת יין לעניין יין נסך ובין ברכה על יין וקידוש לאור טעם גזירת איסור סתם יינם, ושאלת גזירה שלא הייתה בימי חז"ל.

* *

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון, תשס"ט *

* עורך: אביעד בינשטוק *

* *

* בית המדרש הוירטואלי *

* מיסודו של *

* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *

* <http://www.etzion.org.il/vbm> האתר בעברית: *

* <http://www.vbm-torah.org> האתר באנגלית: *

* *

* משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *

* דוא"ל: office@etzion.org.il *